

КЕНЖЕ ОКУУЧУНУН КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН КАЛЫПТАНДЫРУУНУН НЕГИЗИ – ЛОГИКАЛЫК ТАПШЫРМАЛАР

Аттокурова Ч.А. КББАнын
улук илимий кызматери

Дүйнөлүк билим берүүнүн негизги багыттарынын бири компетенттүү билим берүүгө өтүүболуп саналат. А.В.Хугорской компетенттүүлүктү “сапаттык белги”, “тармактык ишмердүүлүк“, “ишмердүүлүк боюнча минималдык тажрыйба” деп белгилеген. Э.Ф.Зэера: “Тажрыйбага ээ болуу деңгээли гана эмес, аны белгилүү өлчөмдө ишке пайдалана билүү”, - деп түшүндүрөт. Албетте, компетенттүүлүк түшүнүгү окуучулардын алган теориялык билимин, практикалык көндүмдөрүн түрдүү турмуштук кырдаалдарда пайдалана билүүсү, сабакта алган билимдерин ар түрдүү көйгөйлөрдөн чыга алат дегенди түшүндүрөт.

Илимий-теориялык изилдөөлөргө таянсак, компетенттүүлүк моделине (В.С. Ледневдун, М.С.Кагандын компетенттүүлүк модели) өтүүнүн 1-кадамы *интеграцияланган предметтерди киргизүү, мазмунду турмушка жакындаштыруу*; 2-кадамы – *маселени чече билүүгө үйрөтүү* болуп эсептелет.

Кенже окуучунун компетенттүүлүгүн калыптандырууда маалыматтык, социалдык-коммуникативдик, өз ишин уюштуруу жана маселелерди чече билүү компетенттүүлүктөрүн, репродуктивдүү, продуктивдүү жана креативдүү деңгээлдерин ишке ашыруу зарыл.

Компетенттүүлүктөрдүн калыптануу деңгээлдерин айырмалоого негиз катары окуучунун өз алдынчалыгы жана көйгөйлөрдү чече билүүдөгү аткарган иш-аракетинин түрлөрүнүн татаалдыгы эске алынат. Окутуунун ар бир баскычында окуучу өзүнүн курактык жана жекече өзгөчөлүктөрүнө жараша, билим берүү шарттарына карай бардык деңгээлдеринде компетенттүүлүктөргө ээ болушат.

Кыргыз Республикасынын бир катар окумуштуулары: Мамытов А.М., Мамбетакунов Э.М., Бекбоев И.Б., Добаев К.Д., Бабаев Д.Б., Син Е.Е., Токтомаматов А.Д., Жунушалиева К., Мурзабраимова Б., Ибираим кызы Айжан компетенттүүлүк мамиле, окуучунун компетенттүүлүгүнүн калыптанышы боюнча өз эмгектерин жаратышты.

Азыркы учурда окуучу окуп, жазып, эсептеп эле тим болбостон, тапшырмаларды чыгармачылык менен эсептен чыгарууга, керектүү маалыматтарды өз алдынча изденүүгө жана аны талдоого, ошондой эле кенже окуучунун муктаждыгына карай, аны андан ары шыктандырып, окууга болгон сезимин козгоп туруу милдети негизги орунду ээлейт.

Окуучунун компетенттүүлүгүн калыптандыруу коом алдында актуалдуу маселе. Анткени окуучу коомдо жашайт, коомдон таалим-тарбия алат. Окуучунун мектепте алган билим, билгичтик, көндүмү менен гана чектелбей, аны жашоо-тиричилигинде колдоно алуусу абзел.

Окуучу компетенттүү болушу үчүн окуучунун жеке өзгөчөлүгү, мүмкүнчүлүгү, шык-жөндөмү, тажрыйбасы эске алынуусу менен тапшырмалардын деңгээлдер боюнча берилиши жана предметтик компетенттүүлүгү калыптанып, ой жүгүртүүсү өнүгүп, алган билимин жашоо тиричилигинде колдоно билүүсү маанилүү.

Мектептерде окуучунун логикалык ой жүгүртүүсүнө көп эле мугалимдер маани бере бербейт. Ага класстагы окуучунун саны, окуу китептеринин жетишсиздиги, социалдык жактан камсыздарндырылбаган үй-бүлөнүн балдарынын окууга болгон салкын көз карашы да себеп боло алат. Аны менен бир катар мугалимдер үчүн методикалык колдонмолордун, дидактикалык материалдардын жетишсиздиги, ошондой эле мугалимдин кызыксыз, окшош эле сабактарды өтүшү, педагогикалык жаңыча көз караштардын, изилдөөлөрдүн, чеберчилик менен чыгармачылыктын жетишсиздиги дагы артка тартып келет.

Кенже окуучунун окуганын түшүгөнүн же түшүнбөгөнүн аныктоо кыйын. Окуучунун 1 минутада канча сөз окушу, т.а. окуу техникасын текшерүүдө окуучу тааныш эмес тили жатыга элек тексттердин берилиши да кыйынчылык туудурат.

Окуучунун компетенттүүлүгүн калыптандырууда предмет аралык байланыш чоң роль ойнойт. Окуучу Адабий окуу, Адеп, Мекен таануу предметтеринен окуганын түшүнүүсү, аны кайра айтып берүүсү, талдоосу башка предметтерге болгон мамилесин өзгөртөт. Айрыкча, математика сабагында окуучунун окуганын түшүнүүсү маанилүү. Маселенин, үйгө берилген тапшырманын шартын, класста өтүлгөн окуу материалын кайра окуп чыгуу менен түшүнүүсү компетенттүүлүктү калыптандыруунун негизи.

Предметтик компетенттүүлүктүн калыптануусу үчүн окуучу жаңы маалыматты аң сезимдүү түшүнө билүүсү, ага карата ар кандай деңгээлдеги мисал-маселелери чыгара билүүсү, сабакта өтүлгөн окуу материалын талдай алуу менен турмуш-тиричиликке байланыштыруусу талап кылынат. Мугалим бул нерсеге даярбы?

Азыркы учурда «Инсанга багытталган окутуу шартында»; «интерактивдүү окутуунун методдорун, ыкмаларын колдонуу» менен окуучунун активдүүлүгүн, шыгын, кызыгуусун уюштура билген сабактарды өткөрүү шартында сабактар өткөрүлүүдө.

Математиканы окутууда балдаар түрдүү логикалык тапшырмаларды аткарат. Алар табияты боюнча кызыктуу келип, окуучуну ойлонууга мажбурлайт. Логикалык тапшырмаларды аткарууда окуучу ойлонуп жообун табат, туура аткарууга ашыгат.

Логикалык тапшырмалардан карап көрлү.

I. Турмуш-тиричиликке байланыштуу тапшырмалар:

1. Тирүү тооктун салмагы 3 кг. Эгер тоок бир буттап турса салмагы канча кг болот?
2. Улак бир жылдан кийин эмне болот?
3. Эгер 5 жумуртка 8 минутада бышса, анда 2 жумуртка канча минутада бышат?
4. Эгер бир атчан адам 5 саатта 145 км жол басып өтсө, анда 2 атчан ушул жолду канча саатта басып өтөт?

II. Мен ойлогон санды тап тапшырмалар.

- 1) Каалагандай санды ойлон, ага 2 ни кош, чыккан сумманы 4 кө көбөйт, көбөйтүндүдөн 8 ди кемит, айрыманы 4 кө бөл.
Мисалы: ойлонгон сан 4; $4+2=6$; $6*4=24$; $24-8=16$; $16:4=4$
жообу: 4
- 2) Кандайдыр бир эки орундуусанды ондугунчйип, бирдигин 5 ке көбөйтсө, ошол эле сан келип чыгат. Ал кайсы сан?

III. Тигешелүү эмес сөздөрдү аныкта.

- 1) а) айлана, борбор, радиус, сынык сызык, тегерек
б) үч бурчтук, төрт бурчтук, беш бурчтук, кесинди
в) см, дм, кг, м,
г) мин, сек, дм, ай
- 2) а) жөнөкөй, татаал, кашаалуу, амалдар, узундук
б) сандар, амалдар, барабардык, периметр, мааниси
в) жөнөкөй, амал, тамга, мааниси, литр
г) бирдик, ондук, жүздүк, миңдик, сандык

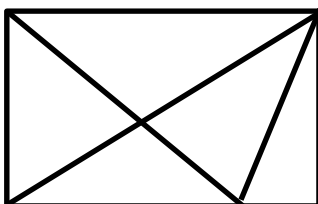
IV. Маселенин шартындагы амалды башка амалга алмаштыр:

- 1) Муундары 4 см ден болгон туюк сынык сызыкты чий, анын ичин боёп, пайда болгон фигураны ата, периметрин тап. Аткарылган амалды кайсы амал менен алмаштырууга болот, кантип?

Жообу _____

V. Табышмактуу маселелер

- 1) Бир канча жыл мурда атасы 45, баласы 20 жашта болчу. Азыр баласы атасынан 2 эсе кичүү. Азыр атасы жана баласы канча жашта?
- 2) Канча үч бурчтук бар экенин эсепте:

- 3) Санжар бир сапка бири-биринен 2 см аралыкта 7 чекиткойду, ал эмибашка сапка бири-биринен 1 см аралыкта 14 чекиткойду. Алардыкайсынысыузунураак?
- 4) Мурат баласыменен, Умар да баласы менен балык уулоого барышты. Мурат баласы Кеңешканча балык кармаса ошончо балык кармады. Умар болсо баласынан 3 эсекөп балык кармады. Баары 35 балык кармаса, анда Умар канча балык кармаган?
- 5) Үйдө 2 атасы 2 баласы менен чогуу жашайт. Алар 3 алманы кантип бирден жешти?

Математика сабагында кенже окуучунун логикалык ой-жүгүртүүсүн, эске тутуусун, көңүл буруусун өстүрүү максатында табышмактар, жаңылмактар, макал-лакаптар да колдонулат.

Табышмак жана табышмактын жандырмагын табууга түрдүү жаштагы балдар абдан кызыгышат. Табышмактын жообун тез, туура тапкандыгына сүйүнүшөт. Ыр түрүндө берилген табышмактар кенже окуучуларды өзгөчө кызыктырат. Аларкыскаайтылат да, балдардынэстериндекөпкөсакталат.

Мисалы,

Бизде эки улак бар, Так секирген чунактар. Кана санап берсеңер, Канчааларда кулак бар? Канчааларда туяк бар? Кулак, туяк биригип, Канча болду санаңар?	Бир алманы атама, Бир алманы апама. Дагы берем экөөнү, Мамам менен папама. Болсо менде жети алма Калат менде канча алма?	Каздын буту эки, Козунуку төрт. Караптуруп айтчы, Кайсынысы көп?
--	---	---

Жаңылмачтармененсанақырларымаанисижанаформасыжагынанөз ара тыгызбайланышта. Ошондуктан, санақырларыжаңылмачтармененсинтезделипберилет.

Мисалы,

Үчкө чыккан баламын, Үчтү санай аламын. Узун болот 1 - деген, Уят болот билбеген. 2 - деген ээрдей, Эшек минем кебелбей. Тосток үкү 3 болот, Тоо башына үч конот. Санай бербей күндө мен, Сан кошконду үйрөнөм.	Ак улактын кулагын кара Ак улактын кулагы кара. Кулагы кара кулак, Караны кайдан тапты бу чунак? Жакшылап ойлонуп жооп бер, Деги мында канча улак, сана?
--	---

Ребус.

Ребусту 1-класстан баштап чечүүгө үйрөтүү балдардын логикалык ойлоосун өстүрөт. Оюндун бул түрү окуучуларды абдан кызыктырат. Ребустарды балдардын жаш өзгөчөлүктөрүнө ылайык жеңилден оорду карай жүргүзүү керек.

Ребус - бул жөнөкөй эле табышмак эмес, ал сөздөрдүн ордуна коюлган белгилердин, сандардын, фигуралардын, нерселердин сүрөттөрүнүн аттарын табуу менен чечилет. Окуучулар ребустун жандырмагын табуу үчүн айрым керектүү болгон шарттарды билүүлөрү керек.

Сандарды катыштырып төмөнкүдөй ребус түзүүгө болот жана окуучуларга өздөрү да түзүп келишин сунуш кылуу керек. Мисалы, Күр3-күрүч, 5мант-бешмант, 5ик-бешик, 6н-алтын, 7ген -жетиген, 10чок-мончок, 40ын-кыркын, 100үм-жүзүм, 100күз, 5им-бешим, 7им-жетим

Билим берүү тармагы Мамлекеттик стандарт, предметтик стандарттар боюнча жер-жерлерде семинар-тренингдерди уюштуруп, актуалдуу маселени чечүү үстүндө бир топ жемиштүү иштерди өткөрүүдө. 2015-2017-жылдары көптөгөн башталгыч класстардын мугалимдери ушул семинар-тренингтер тартылууда.

Математика предмети боюнча кенже окуучунун предметтик компетенттүүлүгүн калыптандыруу үчүн райондук билим берүү тармактарынын методисттери башталгыч класстардын тажрыйбалуу мугалимдери менен бирдикте жалпы райондогу мектептер үчүн предметтер боюнча календардык планды түзүп чыгып, бирдикте иш алып барууда.

Кенже окуучунун компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында окуу китептеринен сырткары мугалимдер жана окуучулар үчүн методикалык колдонмолор даярдалып, азыркы учурда окуу процессинде пайдаланылууда. Мисалга алсак, Кыргыз билим берүү академиясынын улуки лимий кызматкери Ч.А.Аттокурова тарабынан даярдарган «Жаңы түшүнүктөрдү калыптандыруу үчүн методикалык колдонмо» 2-жана 3-класстарда, «Үлгү плакаттар» 2-4-класс, «Башталгыч класстардын окуучулары үчүн жүз тапшырма» 3-4-класстар; башталгыч класстын мугалими Джаңыл Исакованын «Кызыктуу математика» аталыштагы методикалык колдонмолору 2-класс, 3-класс жана 4-класстар үчүн даярдалып, колдонулууда. Бул методикалык колдонмолорду мугалим өз сабагында коюшумча колдонсо, окуучунун логикалык ой-жүгүртүүсү, тапкычтыгы, көңүл буруусунун туруктуулугу, талдоосу, изденүүсү, предметке болгон кызыгуусу өсөт. Андан сырткары 2-класс үчүн даярдалган «Жаңы түшүнүктөрдү калыптандыруу үчүн методикалык колдонмосунда» логикалык тапшырмалардын түрлөрү, математикалык табышмактар, жаңылмачтар, окуучу үчүн ар бир түшүнүккө карата 20 дан тапшырмалар берилген.

Азыркы учурда билим берүү министрлиги жарыялаган конкурстан утуп алган «Таалим форум» тарабынан башталгыч класстын мугалимдери үчүн кошумча мультимедиялык материалдары тартылууда.

Мугалимдер мамлекеттик, предметтик стандарттар боюнча, сабак берген предметтер и боюнч аубагында семинар-тренингдерден өтүп турса, окуу методикалык комплексттер даярдалып, жеткиликтүү санда мектептерге таратылса, методикалык колдонмолор мугалим үчүн да окуучу үчүн да даярдалып, колдонулса жана окуучу алган билимин жашоо-тиричилигинде колдоно алса, анда окуучунун компетенттүүлүгү камсыздалат деген ойдобуз.

Адабияттар.

1. Бекбоев И.Б., Ибраева Н.И., Аттокурова Ч.А. Программа. 1-4-класс. 2014.
2. Бекбоев И. Б. Окуучулардын математикалык билиминт ереңдетүүнүн маселелери. - Ф, Мектеп, 1974
3. Алтыбаева М.А., Назаров М.Н., Назаров М.М. "Орто мектепте математиканы окутуунун методикасы", Ош, 2004.
4. Бекбоев И.Б., Аттокурова Ч.А. Математиканы окутуу. 1-4-класс. Мугалимдер үчүн методикалык колдонмо. 2016-ж.
5. Аттокурова Ч.А., Султанбаева Н.К., Момунова Р. Башталгыч класстарда математика боюнч апредметтик стандарт. 2015-ж.
6. Р.Х.Шакиров, А.А.Буркитова, О.И.Дудкина. Окуучулардын окуужетиш-кендиктерин баалоо. Методикалык колдонмо. Түзүүчүлөр:– Б.: «Билим», 2012-ж.
7. Аттокурова Ч.А. Математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу үчүн методикалык колдонмо. 2-класс. Б.: Гүлчынар, 2016-ж.
8. Аттокурова Ч.А., Зеленцова И.А., Шакиров Р.Х. Башталгыч класстардын окуучулары үчүн математика боюнча жүз тапшырма. 3-4-класс. Б.: 2016-ж.